

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Trong mọi thời đại lịch sử, *vấn đề con người* luôn là vấn đề trung tâm của triết học. Học thuyết Mác là sự tiếp nối và là bước ngoặt trong nhận thức về phát triển con người, nó tạo ra tiền đề lý luận để nhân loại bước sang một kỷ nguyên mới, “con người từ vương quốc của tất yếu chuyển sang vương quốc của tự do” và ngược lại “sự phát triển tự do của mỗi người là điều kiện cho sự phát triển tự do của tất cả mọi người”. Đây là bản chất nhân văn sâu xa của học thuyết Mác và qua đó, nó định hướng cho sự phát triển tiên bộ tiếp theo của loài người.

Là người Việt Nam đầu tiên đến với chủ nghĩa Mác - Lênin, Chủ tịch Hồ Chí Minh, hơn ai hết là người ý thức rõ, nhận thức sâu sắc học thuyết Mác về con người và phát triển con người toàn diện. Tiếp thu và vận dụng sáng tạo học thuyết đó của chủ nghĩa Mác vào hoàn cảnh lịch sử cụ thể của Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nhiều lần khẳng định: “con người là vốn quý nhất, chăm lo cho hạnh phúc của con người là mục tiêu phấn đấu cao nhất của chế độ ta”, rằng “muốn xây dựng chủ nghĩa xã hội trước hết cần có những con người xã hội chủ nghĩa”. Từ lập trường tư tưởng đó, mọi hoạt động của Hồ Chí Minh luôn luôn “vì lợi ích mười năm trồng cây, vì lợi ích trăm năm trồng người”. Và việc xây dựng con người Việt Nam mới – con người phát triển toàn diện đã trở thành tư tưởng quán xuyên, nhất quán trong suốt cuộc đời hoạt động cách mạng của Người. Và với Người, “bồi dưỡng thế hệ cách mạng cho đời sau”, đào tạo “những người thừa kế xây dựng xã hội chủ nghĩa”, có sự phát triển toàn diện, “vừa hồng, vừa chuyên”, vừa có đức, vừa có tài, bao giờ cũng là “một việc rất quan trọng và rất cần thiết”, là mối quan tâm hàng đầu.

Lấy chủ nghĩa Mác, tư tưởng Hồ Chí Minh về vấn đề con người và phát triển con người toàn diện làm nền tảng tư tưởng, làm kim chỉ nam cho đường lối và chiến lược phát triển con người toàn diện ở Việt Nam, Đảng Cộng sản Việt

Nam đã ban hành và thực hiện trên thực tế đường lối và nhiều chủ trương, chính sách, giải pháp phát triển con người Việt Nam mới - con người Việt Nam phát triển toàn diện cả về trí lực lẫn thể lực, cả về khả năng lao động lẫn tính tích cực chính trị - xã hội, cả về lý tưởng sống, lối sống, năng lực trí tuệ, đạo đức và bản lĩnh văn hoá, nhằm thực hiện thành công chiến lược phát triển nguồn nhân lực chất lượng cao cho công cuộc đổi mới đất nước, đẩy mạnh công nghiệp hoá, hiện đại hoá và hội nhập quốc tế.

Thực hiện đường lối, chủ trương của Đảng, trong những năm qua, chúng ta đã gặt hái được nhiều thành tựu to lớn về phát triển con người toàn diện. Con người Việt Nam không ngừng phát triển cả về thể lực, trí lực và tâm lực, có ý thức và khả năng làm chủ ngày càng cao. Song, trong bối cảnh hiện nay, khi nhân loại đã và đang có những bước tiến rất dài trong chiến lược và thực tiễn phát triển con người. Cùng với đó là sự phát triển như vũ bão của cuộc cách mạng khoa học - công nghệ, của xu thế hội nhập quốc tế và phát triển kinh tế tri thức, đòi hỏi chúng ta phải có sự phát triển nhanh về chất lượng con người Việt Nam, đáp ứng yêu cầu của thực tiễn đang đặt ra.

Đáp ứng sự đòi hỏi đó, trong gần 30 năm đổi mới, nhất là trong những năm gần đây, ở Việt Nam đã có không ít công trình nghiên cứu, đề tài khoa học, luận án tiến sĩ, luận văn cao học lấy quan niệm của các nhà sáng lập chủ nghĩa Mác - Lênin về con người, bản chất con người, giải phóng con người và phát triển con người toàn diện. Lấy tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng con người Việt Nam mới, “bồi dưỡng thế hệ cách mạng cho đời sau”, đào tạo “những người kế thừa xây dựng chủ nghĩa xã hội” và lấy quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về phát triển con người Việt Nam hiện đại - con người Việt Nam của thời kỳ đẩy mạnh công nghiệp hoá, hiện đại hoá gắn với phát triển kinh tế tri thức làm đối tượng nghiên cứu. Không ít những đề tài và chương trình khoa học đã được ứng dụng trong thực tế và kết quả đạt được trong sự nghiệp phát triển con người Việt Nam cũng không nhỏ. Tuy nhiên, bản thân sự phát triển con người ở

nước ta đã và đang tồn đọng nhiều yếu kém, nhiều hạn chế và nhiều bất cập, như: thể lực con người Việt Nam còn chưa tốt, mặt bằng dân trí còn chưa cao, trình độ chuyên môn và trình độ khoa học, kỹ thuật của người lao động còn thấp, tính tự chủ, tự chịu trách nhiệm còn chưa cao, tính sáng tạo và khả năng thích ứng với những biến đổi mới trong lao động và cuộc sống còn chưa tốt, sự tự mãn dẫn đến tinh thần học hỏi và trí tiến thủ còn yếu.... Nhiều vấn đề khác, như: sự chênh lệch về mức sống và điều kiện sống của người dân giữa các vùng, miền, các dân tộc, các bộ phận dân cư; tình trạng thất nghiệp còn nhiều; tình trạng mất dân chủ trong xã hội làm cho quyền của một bộ phận không nhỏ nhân dân bị vi phạm; sự yếu kém về y tế và trong công tác chăm sóc sức khỏe cộng đồng; sự yếu kém, bất cập trong giáo dục - đào tạo; nạn ô nhiễm môi trường, bệnh dịch; sự xuống cấp về văn hóa cũng như sự suy thoái về đạo đức, lối sống và thẩm mỹ,..v.v và v.v.. cũng đã và đang trở thành lực cản và là thách thức rất lớn cho sự phát triển con người Việt Nam. Tất cả những vấn đề đó đặt ra: phải có một công trình có khả năng cung cấp cơ sở lý luận, phương pháp luận và cơ sở thực chứng khoa học, sát thực, khả thi nhằm đẩy mạnh sự nghiệp xây dựng con người Việt Nam mới – con người phát triển toàn diện, đáp ứng sự đòi hỏi của thực tiễn.

Với những lý do trên đây, chúng tôi chọn ***Vấn đề phát triển con người toàn diện ở Việt Nam hiện nay*** làm đề tài nghiên cứu cho luận án tiến sĩ của mình.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu

Trên cơ sở làm rõ quan niệm về phát triển con người toàn diện trong học thuyết Mác, trong tư tưởng Hồ Chí Minh và trong quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam, luận án phân tích thực trạng, những vấn đề đặt ra trong phát triển con người toàn diện ở Việt Nam hiện nay; từ đó, xác định định hướng, đề xuất một số giải pháp nhằm đẩy mạnh phát triển con người toàn diện ở Việt Nam.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được mục đích trên, luận án tập trung giải quyết các nhiệm vụ cụ thể sau đây:

Thứ nhất, luận giải quan niệm của C.Mác, tư tưởng Hồ Chí Minh và quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về phát triển con người toàn diện.

Thứ hai, phân tích thực trạng và luận giải những vấn đề đặt ra trong phát triển con người toàn diện ở Việt Nam trong những năm đổi mới vừa qua.

Thứ ba, xác định định hướng, đề xuất và luận giải một số giải pháp nhằm đẩy mạnh phát triển con người toàn diện ở Việt Nam trong giai đoạn hiện nay.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận án là quan niệm của C.Mác, tư tưởng Hồ Chí Minh và đường lối, chủ trương của Đảng Cộng sản Việt Nam về phát triển con người toàn diện; thực trạng và những vấn đề đặt ra trong phát triển con người toàn diện ở Việt Nam.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

- Luận án nghiên cứu quan niệm của C.Mác về phát triển con người toàn diện được ông đưa ra trong một số tác phẩm tiêu biểu; đồng thời tập trung nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh về phát triển con người toàn diện trong các tác phẩm mà Người viết và nói về mục tiêu xây dựng con người Việt Nam hiện đại. Quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về sự phát triển con người toàn diện ở Việt Nam được luận án nghiên cứu qua đường lối, chủ trương của Đảng trong thời kì đổi mới đất nước.

- Luận án tập trung khảo sát thực trạng và những vấn đề đặt ra trong phát triển con người toàn diện ở Việt Nam trong những năm đổi mới đất nước.

4. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu

4.1. Cơ sở lý luận

Luận án được thực hiện trên cơ sở lý luận, phương pháp luận duy vật biện chứng và duy vật lịch sử của chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về phát triển con người toàn diện.

Luận án dựa trên những tác phẩm lý luận chủ yếu của C.Mác và Ph.Ăngghen, Hồ Chí Minh; các văn kiện, nghị quyết của Đảng Cộng sản Việt Nam; dựa vào các nguyên tắc và tiêu chí đánh giá phát triển con người của Chương trình phát triển liên hợp quốc - UNDP, đồng thời kế thừa có chọn lọc những công trình nghiên cứu có liên quan đến đề tài của các học giả đi trước.

4.2. Phương pháp nghiên cứu

Để nghiên cứu và trình bày kết quả nghiên cứu, trong luận án này, chúng tôi sử dụng các phương pháp như: phân tích và tổng hợp, lôgic và lịch sử, tổng hợp và khái quát hoá, đối chiếu và so sánh, thống kê...

5. Những đóng góp mới về khoa học của luận án

- Luận án đã đưa ra và khẳng định: *Phát triển con người toàn diện ở Việt Nam hiện nay là sự phát triển toàn diện, hài hòa giữa con người cá nhân và con người xã hội; giữa thể lực, trí lực và tâm lực; giữa đức và tài; giữa “hồng” và “chuyên” trong mỗi con người; phát triển cá tính và sự phong phú của bản chất con người, làm cho con người trở thành một nguồn lực chủ yếu, một chủ thể vẹn toàn cả về năng lực lẫn phẩm chất, đáp ứng yêu cầu ngày càng cao của sự nghiệp đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước theo định hướng xã hội chủ nghĩa, phát triển kinh tế tri thức và hội nhập quốc tế ở Việt Nam hiện nay.*

- Từ thực trạng phát triển con người toàn diện ở Việt Nam, luận án đã đưa ra và luận giải một số vấn đề đặt ra: 1) Mâu thuẫn giữa yêu cầu khách quan của sự phát triển nhanh về con người toàn diện với thực tế phát triển con người toàn diện ở nước ta còn chậm; 2) Mâu thuẫn giữa yêu cầu cần phải tạo ra những điều kiện kinh tế - xã hội thuận lợi cho phát triển con người toàn diện với thực tế yếu kém, bất cập của những điều kiện này là trở lực đối với phát triển con người toàn diện ở Việt Nam.

- Luận án xác định định hướng cơ bản và đề xuất, luận giải tính khả thi của một số giải pháp nhằm đẩy mạnh phát triển con người toàn diện, đáp ứng những đòi hỏi của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, phát triển kinh tế tri thức và hội nhập quốc tế ở Việt Nam hiện nay.

6. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của luận án

- Ở một mức độ nhất định, luận án góp phần làm sáng tỏ lý luận chung về phát triển con người toàn diện.

- Luận án có thể được sử dụng làm tài liệu tham khảo cho việc xây dựng, hoạch định chiến lược phát triển con người Việt Nam trong giai đoạn tiếp theo.

- Luận án có thể được sử dụng làm tài liệu tham khảo cho việc nghiên cứu, giảng dạy triết học Mác - Lênin về vấn đề con người và phát triển con người.

7. Kết cấu của luận án

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo và phụ lục, luận án gồm 4 chương, 10 tiết.

Chương 1
TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU
LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

Vấn đề con người, phát triển con người đã được nghiên cứu từ rất sớm trong lịch sử tư tưởng của nhân loại, ở cả phương Đông lẫn phương Tây. Tuy nhiên, đến những năm 80 của thế kỉ XX, vấn đề con người và phát triển con người mới thực sự được nghiên cứu một cách sâu rộng, thành quả lớn đầu tiên là báo cáo phát triển con người của Chương trình phát triển liên hợp quốc – UNDP, năm 1990. Ở Việt Nam, vấn đề con người và phát triển con người, mặc dù mới được quan tâm nghiên cứu trong những năm gần đây. Nhưng cho đến nay, đã có rất nhiều công trình nghiên cứu được đăng tải trên các tạp chí triết học, nghiên cứu con người, xã hội học, tâm lý học, ..., nhiều sách tham khảo, chuyên khảo, giáo trình được đăng tải khắp cả nước, một số công trình khoa học cấp bộ, cấp nhà nước, luận văn thạc sĩ, luận án tiến sĩ đã bảo vệ thành công. Chúng ta cũng đã có báo cáo quốc gia về phát triển con người, lần đầu tiên vào năm 2001 và những năm tiếp theo. Có thể nói, các nhà nghiên cứu đã tiếp cận vấn đề này ở rất nhiều góc độ khác nhau, nhiều chuyên ngành khoa học khác nhau. Đồng thời họ cũng luận giải vấn đề này một cách hết sức đa dạng và sâu sắc trên cả bình diện lý luận và thực tiễn. Vì vậy, việc nghiên cứu tổng quan các công trình nghiên cứu liên quan đến đề tài luận án là hết sức cần thiết, trước tiên giúp chúng tôi có một cái nhìn tổng thể về các công trình khoa học có nội dung liên quan đến đề tài. Quan trọng hơn, nó sẽ cho chúng tôi những cơ sở lý luận, phương pháp luận, những luận cứ, luận chứng cho việc nghiên cứu đề tài. Đồng thời, cũng giúp chúng tôi tham chiếu nội dung đề tài của mình với những công trình khoa học đó, để tránh sự trùng lặp, phát huy những thành quả đã đạt được, tránh những hạn chế mà các đề tài đó mắc phải. Hơn nữa, cho phép chúng tôi tập trung vào những điểm mới cần được nghiên cứu trong đề tài.

1.1. NHỮNG NGHIÊN CỨU CÓ LIÊN QUAN ĐẾN LÝ LUẬN CHUNG VỀ PHÁT TRIỂN CON NGƯỜI TOÀN DIỆN

Cuốn sách *Về vấn đề xây dựng con người mới* [16], là công trình tập hợp nhiều bài viết của một tập thể tác giả, ngoài phần mở đầu và kết luận, công trình được chia làm hai phần. *Phần thứ nhất*, bao gồm các bài viết về những tư tưởng về con người trong lịch sử triết học phương Đông, phương Tây. *Phần thứ hai*, chia làm hai mục I và II, tập hợp bảy bài viết của các nhà khoa học. Các bài viết trong cuốn sách đã khẳng định vấn đề con người là vấn đề trọng tâm được nghiên cứu trong suốt quá trình lịch sử phát triển của tư tưởng của nhân loại. Xã hội càng phát triển, sự nhận thức đúng đắn vị trí, vai trò và cuộc sống của chính bản thân con người càng được quan tâm hàng đầu. Chủ nghĩa Mác - Lênin ra đời là bước ngoặt cách mạng trong nghiên cứu con người và sự phát triển con người. Dưới ánh sáng của Đại hội Đảng IV về nhiệm vụ cách mạng trong giai đoạn mới và xây dựng con người Việt Nam mới, các tác giả đã luận giải một cách sâu sắc các nội dung, tiêu chuẩn, phương thức và biện pháp để xây dựng con người Việt Nam mới, trong bài: “Triết học và nhiệm vụ nghiên cứu vấn đề xây dựng con người mới dưới ánh sáng của Đại hội Đảng lần thứ IV”, tác giả Phạm Nhu Cương đã cho rằng: *“Phương hướng chung của việc xây dựng con người mới xã hội chủ nghĩa là con người phát triển toàn diện, cân đối, là chăm lo đến mọi mặt của đời sống con người. Nhưng vấn đề cấp bách nhất hiện nay là xây dựng một phong cách lao động mới: Lao động vì tập thể, lao động có kỷ luật, có kỹ thuật, có năng suất lao động cao, có hiệu quả lao động thiết thực. Biết lao động vì tập thể thành nghĩa vụ của mỗi người, thành niềm vinh dự và tự hào cao nhất của mỗi người, là cả một cuộc cách mạng sâu sắc về thái độ và kỷ luật lao động. Một cuộc cách mạng như vậy trong ý thức, tâm lý của mỗi cá nhân và của cả xã hội chỉ có thể là kết quả của sự kết hợp các biện pháp giáo dục, kinh tế, hành chính, pháp luật”* [16, tr.55-56].

Nguyễn Thế Kiệt trong Luận án phó tiến sỹ của mình với đề tài: *Vai trò của những điều kiện khách quan và nhân tố chủ quan trong việc xây dựng con người mới trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam* [71], trên cơ sở quan điểm mácxít về mối quan hệ giữa điều kiện khách quan và nhân tố chủ quan với tính cách là nguyên tắc phương pháp luận nền tảng, luận án này đã luận giải vấn đề xây dựng con người Việt Nam mới. Trong đó, tác giả luận án đặc biệt nhấn mạnh đến vai trò lãnh đạo của Đảng, nhất là đội ngũ đảng viên – với tư cách là nhân tố chủ quan có vị trí hàng đầu trong việc xây dựng con người Việt Nam mới. Theo tác giả luận án, “*xây dựng con người trong hàng ngũ Đảng với tư cách là bộ phận tiên phong của toàn bộ sự nghiệp xây dựng chủ nghĩa xã hội*”, là “*mắt xích chủ yếu của việc xây dựng con người mới trong quảng đại quần chúng*” [71, tr.5]. Có thể nói, đây là luận án có giá trị về lý luận và thực tiễn trong việc nghiên cứu con người, cũng như việc xây dựng chiến lược phát triển con người Việt Nam trong giai đoạn hiện nay.

Cuốn sách *Vấn đề con người và chủ nghĩa “Lý luận không có con người”* [133]. Ngoài phần nhập đề và phụ lục, cuốn sách gồm sáu chương. Đồng thời với việc phê phán chủ nghĩa lý luận không có con người của phái Althusser ở Pháp trong việc phái này cho rằng chủ nghĩa Mác là thứ lý luận không có con người (con người nói chung), tác giả cuốn sách đã luận giải sâu sắc về những giá trị của chủ nghĩa Mác - Lênin và khẳng định chủ nghĩa Mác - Lênin luôn xem con người là vấn đề cơ bản và mục đích tối hậu của học thuyết này là nhằm giải phóng và phát triển con người. Vì vậy, cuốn sách là tài liệu quan trọng trong nghiên cứu về con người và phát triển con người toàn diện.

Tư tưởng triết học về con người [126], cuốn sách bao gồm 9 chương. Đây là cuốn sách thể hiện công trình nghiên cứu công phu, có hệ thống về vấn đề con người trong lịch sử tư tưởng triết học của nhân loại. Trên cơ sở luận giải các quan điểm về con người của những nhà triết học tiêu biểu của các trường phái, các nền triết học trong lịch sử, các tác giả khẳng định triết học Mác - Lênin nói riêng, chủ nghĩa Mác - Lênin nói chung có mục đích cao nhất là khắc

phục sự tha hóa con người, giải phóng và phát triển con người. Lý luận của chủ nghĩa Mác - Lênin về con người thể hiện tính nhân văn, nhân đạo, khoa học và cách mạng triệt để.

Cuốn sách: *Tư tưởng Hồ Chí Minh về con người và chính sách xã hội* [135] được kết cấu theo hai chương: *Chương 1. Tư tưởng Hồ Chí Minh về con người; Chương 2. Tư tưởng Hồ Chí Minh về chính sách xã hội*. Các tác giả của công trình này đã trình bày tư tưởng của Hồ Chí Minh về con người và về chính sách xã hội trong mối quan hệ biện chứng tạo thành một chỉnh thể. Các tác giả đã luận giải những tác phẩm và những luận điểm của Hồ Chí Minh về con người; về sự yêu thương, kính trọng con người; về vai trò và vị trí của các bộ phận quần chúng nhân dân trong đấu tranh cách mạng. Trên cơ sở đó, các tác giả đã luận giải nội dung của tư tưởng Hồ Chí Minh về các chính sách xã hội nhằm đảm bảo công bằng và tiến bộ xã hội với mục tiêu cao quý là làm cho mọi người dân Việt Nam có cuộc sống ấm no, tự do, hạnh phúc, có điều kiện phát triển toàn diện - cả đức và tài, có lý tưởng cách mạng.

Đặng Hữu Toàn - một trong những nhà khoa học có nhiều tâm huyết trong nghiên cứu về con người và phát triển con người Việt Nam. Trong bài “Phát triển vì con người trong quan niệm của Mác và sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa nhằm mục tiêu phát triển con người ở nước ta hiện nay” [141], trên cơ sở luận giải mục tiêu tối hậu trong quan điểm của C.Mác là vì sự nghiệp giải phóng con người, tác giả đã luận giải một cách sâu sắc những quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam trong chỉ đạo sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa vì mục tiêu phát triển con người Việt Nam. Cũng trong năm đó, trên Tạp chí Khoa học xã hội, với tiêu đề "Phát triển con người Việt Nam toàn diện với tư cách là mục tiêu, động lực của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước" [142], tác giả tiếp tục khẳng định sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa là nhằm mục tiêu phát triển con người Việt Nam toàn diện, có đủ đức và tài, có chuyên môn giỏi, có trình độ khoa, học kỹ thuật, có đạo đức và bản lĩnh chính trị... Và chính